

Αναμνήσεις από τη συνεργασία μου με τον Γεώργιο Ν. Παπανικολάου*

Βουτσά-Περδίκη Ν.

Δύσκολο να χωρέσει μέσα σε λίγη ώρα μία ολόκληρη ζωή κι ένα μεγάλο έργο που πέρασαν στην αιωνιότητα. Θα προσπαθήσουμε αδρά να σκιαγραφήσουμε την προσωπικότητα και την πορεία του ζεύγους Παπανικολάου, που δεία

τύχη μας αξίωσε να ζήσουμε από κοντά το δημιουργικό τους έργο. Τα λίγα που θα πούμε θα είναι έκφρασις προσευχής και ευγνωμοσύνης στον Γιώργο και Μάχη Παπανικολάου.

Από τα φοιτητικά μου χρόνια, όνειρό μου ήταν να μάδω την μέθοδο του Παπανικολάου πριν ακόμα αποκτήσω γνώσεις Παθολογοανατομικής και Κυτταρολογίας. Ούτε θυμάμαι από πού το ήξερα -το πιθανότερο να το είχα διαβάσει. Όνειρό μου ήταν επίσης να πήγαινα στην Αμερική, στον ίδιο τον Παπανικολάου, που ούτε και κείνος ήξερα πού βρισκόταν. Ευχαριστώ τον Θεό που μ' αξίωσε και τα δύο, καθώς και τους ανθρώπους που συνέβαλαν στην επιτυχία των στόχων μου.

Επιτρέψτε μου να μοιραστώ μαζί σας ελάχιστες από τις εξαιρετικά συγκινητικές αναμνήσεις της προσωπικής μου ζωής. Το πρώτο μου γράμμα στον Dr Pap γράφτηκε στις 19 Φεβρουαρίου του 1958. Την ίδια ημερομηνία, 19 Φεβρουαρίου του 1962, με ανείποτη δλίψη αποχαιρετήσαμε τον Dr Pap από την ζωή. Ταξίδεψε από το Μαϊάμι της Φλόριδας -όπου

είχε μετακομίσει- την ίδια ημέρα που ο πρώτος Αμερικανός έφευγε στο διάστημα.

Η πρώτη μου γνωριμία μαζί του έγινε στο Ερευνητικό του Εργαστήριο στο New York Hospital του Πανεπιστημίου Cornell, στην Νέα Υόρκη. Με υποδέχθηκε μ' ένα δερμότατο ελληνικό "καλώς το" που με απήλλαξε από την αγωνία της στιγμής. Μ' έκανε να νοιώσω το μεγαλείο και την απλότητα ενός μεγάλου ανδρός, που η δόξα, η φήμη, οι τιμές, δεν είχαν εμπλακεί στην ανθρωπιά του. Η εξαιρετική τούτη υποδοχή του Dr και της Mrs Pap, παρέμεινε ίδια σ' όλη τους τη ζωή απέναντι συνεργατών και φίλων. Ήταν απόλυτος με τους συνεργάτες του και επεδίωκε την τελειότητα. Αλλά συγχρόνως ήταν καλός, ευαίσθητος, στοργικός. Προσπαδούσε να βοηθήσει ακόμα και στα προσωπικά μας προβλήματα και πάντα είχε ένα χαμόγελο για όλους.

Η πρώτη μου συνάντηση μαζί τους έγινε λίγο αργότερα από την εποχή που είχαν επιστρέψει από το μοναδικό ταξίδι τους στην Ελλάδα -μετά 44 χρόνια απουσίας- και ουσιαστικά ήταν και οι πρώτες διακοπές της ζωής τους. Ήταν γοητευμένος με την πατρίδα, αλλά απογοητευμένος από τις συνθήκες της εποχής που δεν του επέτρεπαν -απ' ό,τι κατάλαβε- να μεταφέρει την ερευνητική του δουλειά στην Ελλάδα, που τόσο είχε ονειρευθεί.

Στον περιορισμένο χρόνο μας, δ' αναφερδω εν συντομία σε γεγονότα της ζωής των και σ' ελάχιστα αποσπάσματα από τα γράμματά του, που η ανησιά του, η κα Μαρία Παπανικολάου-Κόκορη -η οποία είναι σήμερα ανάμεσα μας και πολύ την ευχαριστούμε- έχει εκδώσει σ' ένα πολύ ωραίο βιβλίο, συμπληρω-

*Ομιλία στα πλαίσια του 2ου Πανελληνίου Συνεδρίου δεικτών καρκίνου την 11.12.98

μένο με τα δικά της βιώματα. Είναι ένα δαυμάσιο δώρο για τις γιορτές που έρχονται.

Ο Γεώργιος Νικολάου Παπανικολάου γεννήθηκε στην Κύμη της Ευβοίας. Τέλειωσε το Δημοτικό στην Κύμη, το Γυμνάσιο στην Αθήνα και την Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, 21 ετών με άριστα. Ο πατέρας του ήταν γιατρός στην Κύμη, αλλά κυρίως πολιτικός, και επιθυμούσε να τον διαδεχθεί ο γιός του. Ο γιός, αν και θαύμαζε τον πατέρα, θεωρούσε "στενά τα όρια" της γενέτειράς του. Διαφωνούσε μαζί του και επαναστάτησε! Δούλεψε σκληρά για την προετοιμασία της φυγής. Πρώτος σταθμός ήταν η Γερμανία, όπου σπούδασε Βιολογία και Ζωολογία.

Από εκεί έγραψε:

Το ιδανικό μου δεν είναι να πλουτίσω, ούτε να ζήσω ευτυχής, αλλά να εργασθώ, να δράσω, να δημιουργήσω. Να κάνω κάτι αντάξιο ενός ανθρώπου ηθικού και δυνατού. Θέλω να πολεμήσω εμπρός εις την πρώτη γραμμή και ή να πέσω τίμια ή να φέρω εκ των πρώτων την σημαίαν της προόδου εις τον δρόμο του μέλλοντος.

Ο πατέρας του τον προέτρεπε να γίνει στρατιωτικός γιατρός. Στις 31/12/1904, έγραψε:

Δεν θέλω να γίνω στρατιωτικός ιατρός. Θέλω να μείνω ελεύθερος. Θέλω να αισθανθώ όλη την χαρά που δίνει ο αγών της ζωής. Μόνο όσοι δεν έχουν πεποίθηση στον εαυτό τους πλυμμηρούν τα λιμάνια. Εμένα όμως δε με τρομάζει το πέλαγος. Εγώ θέλω την γλυκειά μου ελευθερία για ν' αγωνισθώ με κάθε τι που θα δελήσει να με κατασυντρίψει. Τον αγώνα ονειρεύομαι, γιατί είναι η χαρά της ζωής.

Μετά την Γερμανία επέστρεψε στην Ελλάδα και υπηρέτησε δύο χρόνια στον Στρατό. Το 1910, στις 15 Σεπτεμβρίου, παντρεύτηκε την Μάχη Μαυρογένους- κόρη αξιωματικού- που γνώρισε σε μία από τις εκδρομές τους στην Κύμη. Διαπίστωσε έναν χαρακτήρα γεμάτο δάρρος, εγκαρτέρηση, γενναιότητα, αξιοπρέπεια. Η ζωή τους απέδειξε ότι η διορατικότητά του ήταν απολύτως ακριβής. Η Μάχη -Ανδρομάχη Μαυρογένους- παρέμεινε επί 52 χρόνια η πιστή του συμβία. Η γυναίκα του και το δύμα του όπως συνήθιζε να την συστήνει. Η "άξια σύντροφος ενός μεγάλου προς την δόξα" τιμητικός τίτλος που της δόθηκε αργότερα.

Μετά τον γάμο τους πήγαν στην Γαλλία, όπου ο Dr Παπανικολάου ανέλαβε εργασία στο Ωκεανογραφικό Ινστιτούτο του Μονακό, που ιδρύθηκε από τον πάππου του σημερινού

πρίγκηπος Ρενιέ. Το 1912 ξαναγύρισε στην Ελλάδα, και πρόσφερε τις υπηρεσίες του σαν γιατρός στους απελευθερωτικούς Βαλκανικούς πολέμους. Εδώ έγινε και η αλλαγή στη ζωή του. Γνώρισε μετανάστες που μιλούσαν θερμά για την μακρινή χώρα, την Αμερική. Έτσι, το 1913 τον υποδέχθηκε η Νέα Υόρκη. Η "χρυσή γη" με τις απεριόριστες δυνατότητες, ήταν δύσκολη και σκληρή στα πρώτα τους βήματα. Είχαν φθάσει με 250 δολάρια. Εκείνη, μία απλή, γελαστή κοπέλα. Εκείνος, ένας άσημος γιατρός, αποφασισμένος όμως ν' αφοσιωθεί στο μεγάλο του πάθος, την έρευνα.

Η Μάχη αναγκάσθηκε να πιάσει δουλειά σ' ένα από τα μεγάλα καταστήματα της Νέας Υόρκης, του Giebel's. Έραβε κουμπιά και κέρδιζε 5 δολάρια την εβδομάδα, που τους εξασφάλιζαν το φαγητό. Εκείνος, πουλούσε χαλιά ή έπαιζε βιολί σαν ερασιτέχνης μουσικός σε νυχτερινά κέντρα, και προσπαδούσε, ψάχνοντας για δουλειά, να στεριώσει και να συνεχίσει τα πειράματά του, που είχε αρχίσει στην Γερμανία.

Ένα χρόνο αργότερα διορίσθηκε βοηθός και ερευνητής στο Νοσοκομείο της Νέας Υόρκης, το New York Hospital του Πανεπιστημίου Cornell (Cornell University). Η επιμονή και υπομονή που τον διέκρινε, το πείσμα στην πραγματοποίηση του ονείρου, τον οδήγησαν στο κορύφωμα της δόξας. Και όποιος σηκώνεται ισχυρότερος μετά την πτώση, διακρίνεται για μία από τις ισχυρότερες αρετές της ανδρώπινης φύσης.

Με το Cornell δέθηκε σχεδόν όλη του η ζωή, μέχρι 6 μήνες πρό του θανάτου του. Η έρευνά του κατ' αρχήν, αφορούσε ορμονικές διαταραχές και ανωμαλίες του γεννητικού κύκλου και της στειρότητας, πειραματιζόμενος σε ινδικά χοιρίδια. Τις παρατηρήσεις του εν συνέχεια, μετέφερε στην γυναίκα του. Η Mrs Pap, όπως έλεγε, ήταν το καλύτερο "πειραματόζωο". Κάθε μέρα έπαιρνε από εκείνη κολπικό έκκριμα γιατί ήταν φυσιολογική.

Αργότερα, συνεργάστηκε με το Woman's Hospital -το "Νοσοκομείο των Γυναικών", όπου πλήρωνε γυναίκες του προσωπικού να του δίνουν κολπικό έκκριμα με ένα δολάριο όταν ο μισθός του ήταν 60 δολάρια το μήνα. Τότε άρχισε να αξιολογεί την σημασία του κυτταρικού κόσμου, που φθείρεται και αποβάλλεται -αποφολιδούται- στις διάφορες κοιλότητες του σώματος. Οι ερευνές του είχαν σκοπό να διατηρήσει και να μελετήσει τα κύτταρα. Και αυτή

ήταν και η αρχή της μεθόδου Παπανικολάου, των επιχρισμάτων. Μεταφέροντας εν συνέχεια τα πειράματά του σε ασθενείς, τον οδήγησαν στην ιστορική στιγμή της ανακαλύψεως. Ανάμεσα στα φυσιολογικά παρατήρησε "κύτταρα κακοήδη" σε κολποτραχηλικά επιχρίσματα. Ήταν, όπως ο ίδιος έλεγε, η πιο συνταρακτική στιγμή της ζωής μας. Το 1923 έκανε την πρώτη του ανακοίνωση.

Λίγο αργότερα όμως, αναγκάσθηκε να προσδέσει, δεν κατάφερα να πείσω τους συναδέλφους μου, και πίσω από την πλάτη του είχε ακούσει "ο Έλληνας παραμυθάς". Τα μάτια όμως της αγάπης βλέπουν μακριά. Η Μάχη ήξερε πόσο βαθιά είχε απογοητευθεί ο άνδρας της. Χρόνια ολόκληρα είχαν χρειασθεί για ν' αποδείξει τη σημασία του επιχρίσματος στην διαγνωστική. Χρόνια μονότονης, εξαντλητικής δουλειάς, που είχε οδηγήσει σε σχολαστική ακρίβεια των εργαστηριακών μεθόδων, καθώς και λεπτομερούς αρχείου. Η Μάχη ενεδάρρυνε τον άνδρα της να συνεχίσει την πρακτική εφαρμογή των ερευνών του, παρά την αντίθετη γνώμη αξιόλογων συναδέλφων του. Και τόνιζε ότι τον ενεδάρρυνε, δεν τον συμβούλευε, γιατί "το φεγγάρι" έλεγε "δε δίνει φως στον ήλιο, αλλά παίρνει από αυτόν".

Το 1928, ακολούθησε πιο προσεγμένη ανακοίνωση. "Νέα διάγνωση καρκίνου", μα και 10 χρόνια ακόμα σκληρής δουλειάς όταν το 1939 άρχισαν πια να δέχονται επίσημα τις έρευνές του στην νέα επιστήμη, την Κλινική Κυτταρολογία. Μερικοί είπαν, ότι το Pap-επιχρίσμα ήταν προϊόν τύχης. Οι περισσότεροι όμως, συμφωνούσαν με το απόφθεγμα του Παστέρ "η τύχη ευνοεί μόνο τα προετοιμασμένα μυαλά".

Το 1943 δεμελιώθηκε επίσημα η Διαγνωστική Αποφολιδωτική Κυτταρολογία στην Ιατρική, έπειτα από συνεργασία του με πεπειραμένους και αξιόλογους Παθολογοανατόμους και Γυναικολόγους, στο κλασικό *The Diagnosis of Uterine Cancer by the Vaginal Smear* (Η Διάγνωση του Καρκίνου της Μητρας δια του Κολπικού Επιχρίσματος), προσυπογραμμένη από τα Μέλη τριών μεγάλων Ιατρικών σχολών, του Harvard, της Βοστώνης και της Νέας Υόρκης. "Δεν θα ξεχάσω ποτέ την χαρά και τον ενδουσιασμό μας", αναδυμόταν η Μάχη.

Σήμερα είναι γνωστή πιά σε όλους, η έκτασις και η διεθνής αναγνώριση της Κυτταρολογικής Μεθόδου. Το Pap test έχει μπει στη ζωή μας και στην ρουτίνα των εξετάσεων. Η

ανίχνευση του καρκίνου σε αρχικό στάδιο, όχι μόνο των γεννητικών οργάνων -ιδίως του τραχήλου, αλλά και της ουρουδόχου κύστης, του πνεύμονος και άλλων, επιφέρει τις περισσότερες φορές την πλήρη ίαση και αποτελεί την ελπιδοφόρο μετατροπή των στατιστικών από αριθμούς θανάτου σε αριθμούς ζωής.

Έτσι, για τον Παπανικολάου τα σύνορα άνοιξαν και η αναγνώρισις ήταν παγκόσμια. Ακολούθησαν τιμητικά μετάλλια απ' όλον τον κόσμο. 53 βρίσκονται τοποθετημένα μέσα στις βελούδινες δέχες τους. Μόνο ένα ξέφυγε το Nobel. Είχε προταθεί δύο φορές. Την πρώτη φορά, ο εισηγητής που τον υποστήριζε πέθανε λίγο πριν την απονομή. Δέχθηκε την απόφαση της επιτροπής με ηρεμία και συνέχισε ακούραστος την δουλειά του. Την δεύτερα φορά, δυστυχώς πέθανε εκείνος λίγο προ της τελικής ψηφοφορίας και το Nobel δε δίνεται μετά θάνατον. Τα πολλά όμως βραβεία και το χαμένο Nobel είναι πτωχά μπροστά στο δείο δώρο της υγείας που εκείνος χάρισε σε πολλούς. Χιλιάδες άρρωστοι τον ευγνωμονούν σήμερα μαζί μας.

ATLAS OF Exfoliative Cytology

BY GEORGE N. PAPANICOLAOU, M.D., Ph.D.
CLINICAL PROFESSOR OF ANATOMY EMERITUS, CORNELL UNIVERSITY MEDICAL COLLEGE

Published for The Commonwealth Fund by
Harvard University Press, Cambridge, Mass.

1954

Το φθινόπωρο του 1961 το ζεύγος μετακόμισε στο Μαϊάμι της Φλώριδος παρά τις αντιρρήσεις των συνεργατών τους. Εκεί του αφιέρωσαν ένα καινούργιο Ινστιτούτο Έρευνας του Καρκίνου υπό το όνομά του "Γεώργιος Παπανικολάου". Δεν πρόλαβε ούτε τα εγκαίνια, που έγιναν με βαριά θλίψη αργότερα από την Mrs Pap. Εκείνη έζησε 20 ακόμα χρόνια, μέχρι τις 14 Οκτωβρίου 1982, μετατρέποντας με εγκαρτέρηση την λύπη της σε ενεργητικότητα. Έτρεχε σε συνέδρια, παρακολουδούσε την πρόοδο στο Ινστιτούτο, κεντούσε για να μαζεύει χρήματα για τις εκεί έρευνες, προωδούσε τον άτ-

λанта Κυτταρολογίας, την πιο σημαντική από τις εκδόσεις του.

Το μεγαλειώδες έργο του Παπανικολάου και η πολύτιμη συνδρομή της γυναίκας του, αποτελούν το ωραιότερο παράδειγμα και την ανεκτίμητη κληρονομιά σε μας τους νεότερους, επιστήμονες και μη. Για μας τους Έλληνες παρέμεινε σύμβολο. Έτσι πέρασε από τον θάνατο στη ζωή, και κλείσθηκε στην καρδιά όλων που τον γνώρισαν. Και θα παραμείνει στις μελλοντικές γενιές που τον μαθαίνουν.

Η μνήμη του θα είναι αιώνια.